

ТВОРЧО ОРІЄНТОВАНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Катерина ГУСЄВА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Зміна цілей освіти відповідно до вимог сучасності сприяло зміні вимог до підготовки майбутніх фахівців, згідно з якими випускник педагогічного вузу повинен володіти проєктувальними, аналітичними, конструктивними вміннями педагогічної діяльності, основами експериментальної та дослідницької роботи. Сучасний вчитель повинен бути особистістю розвиненою, освіченою, яка здатна реалізувати свій творчий потенціал в умовах мінливого світу. Такий педагог повинен відповідати провідній

тенденції розвитку сучасної освіти, як у нашій країні, так і за кордоном у зв'язку із інтеграцією суспільних досвідів. Сучасна освіта спрямована на гуманізацію сфери освіти, актуалізацію творчого потенціалу учнів, створення рівноправних, партнерських відносин, духу співробітництва між педагогами та учнями. Зазначимо, що в контексті нової парадигми шкільної освіти переглянуті і функції вчителя. На даному етапі педагог, який виступає тільки транслятором знання, не відповідає сучасним вимогам

професійно-педагогічної компетентності. Актуальним являється учитель який володіє високим рівнем розвитку особистісних якостей, ініціативи, творчості, високою мотивацією до професійної діяльності. Також не можна упускати із виду рівень морально-етичної та психологічної підготовки особистості студента педагогічних спеціальностей.

Умінні студентів, майбутніх педагогів, реалізовувати свій потенціал на творчому рівні і як один з показників критерію готовності студентів до творчої діяльності є здатність самоактуалізації, що визначається А. Маслоу, в одній зі своїх робіт, як «...прагнення до самозвершення, точніше, тенденцію актуалізувати те, що міститься в якості потенцій. Цю тенденцію можна назвати прагненням людини стати ще більш і більш тим, ким він здатний стати» [5, с. 46].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вже перші дослідження творчих здібностей вказують на те, що відмінність творчої особистості та не творчої полягає не стільки у відмінності їх характеристик мислення, скільки у відмінності в особистісних якостях, які П. А. Нечаєв (1929) називав «ладом особистості». Такі відмінності виявляються в активності, наполегливості, впевненості у захисті своєї особистості, організаторських здібностях, що безперечно виступає малою частиною характеристики особистості вчителя.

Розглядаючи вимоги до вчителя образотворчого мистецтва, необхідно зазначити, що він повинен не лише володіти педагогічною майстерністю, мати спеціальні знання, але і бути творчою особистістю, яка готова до педагогічно-творчій діяльності та художньо-творчій діяльності.

Також немаловажною характеристикою творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва є чутливість. Ч. Дарвін писав, що «естетичне почуття виникло в процесі антропогенезу у зв'язку із творчою діяльністю і виключно в інтересах творчої діяльності. Здатність до сприйняття краси є необхідний елемент творчості» [4, с. 9]. У будь-якої творчої діяльності, будь то витвір мистецтва, наукова гіпотеза, математична формула або оригінально розіграна комбінація у футболі, можна знайти такі естетичні якості, як краса і досконалість форми, гармонія, композиційна стрункість. Ж. Адомар писав, що той, хто позбавлений естетичного почуття, ніколи не стане справжнім винахідником.

Мета статті – розглянути творчо-орієнтовані методи навчання в процесі фахової підготовки вчителя образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Спеціальна естетична чутливість несе в собі функції

відбору яка визначає приналежність або негідність об'єкта творчого процесу до естетичної категорії. А. Пуанкаре, Т. А. Барішева і Ю. А. Жигалов (2006) виділяють естетичні креативні властивості особистості, яка займається художньою творчістю, такі як естетична емпатія, почуття форми і стилю, перфекціонізм. Естетична емпатія – це емоційне занурення у світ художнього твору, художнє перевтілення в створений письменником, композитором, артистом образ, ототожнення себе з цим образом. Помічено, що творчі особистості часто ідентифікують себе з іншими особистостями і легко змінюють ролі, а це вказує на те, що їм притаманні високий рівень емпатії і емоційна експресивність. Так Є. Я. Басина (1996) стверджує, що емпатія покликана стирати межі між Я творчого суб'єкта і зовнішнім «Я» об'єкта творчості. Л. Б. Єрмолаєва-Томіна (1975) встановила, що загальним для всіх креативів властивістю є емоційна лабільність і інверсивний емоційних процесів, тобто швидкий перехід від одного полюса емоційного переживання до протилежного [3, с. 208].

В навчальному процесі, що спрямовано на творчу діяльність студентів може виникати стан сумніви, який, як пише М. Д. Левітов (1964), виступає складним психічним станом, що містить в собі невпевненість, нерозуміння, роздум про правильність, усвідомлення недоказовості, неперекопливість, незадоволення тим, що видається за істину, за вирішення завдання, проблеми. Сумнів є показником критичного мислення, відсутності упередженості, необґрунтованості. Його позитивна роль проявляється при необхідності перегляду своєї позиції, точки зору на ту чи іншу проблему. Таке відношення до поставленого завдання є «захистом» від зайвої довірливості, сугестивності, конформності. Часто сумнів супроводжується переживанням тривоги який має неоднозначні зв'язки із творчим процесом. Тривога може або знижувати, або підвищувати якість виконання дій залежно від своєї сили і творчого потенціалу людини. Так, в дослідженнях Кембриджського університету було показано, що помірна тривога надає конструктивний вплив. Було виявлено також, що більш творчі люди вирішують інтелектуальні завдання в ситуації стресу краще, ніж менш творчі. Однак багато психологи вважають, що лише певний рівень тривоги сприяє виконанню дій. Негативний вплив у ході творчої діяльності несуть в собі фрустраційні емоційні стани. Поняття «фрустрація» (від лат. Frustratio – розлад (планів), крах (здумів, надій)) використовується у двох значеннях: 1) акт

блокування або переривання поведінки, спрямованої на досягнення значимої мети; 2) емоційний стан людини, що виникає після невдачі, незадоволення будь-якої сильної потреби. При цьому необхідно зазначити, що самі об'єкти творчої діяльності можуть бути наслідком фрустраційного стану. На таку творчість особистість спрямовує свої негативні переживання, що отримала в наслідок незадоволення значимих для неї потреб. Така творчість не є провідною та доцільною в навчальному процесі.

В. Л. Данилова в своїй роботі визначає фактори та умови, що впливають на перебіг творчої діяльності, поділяє їх на два типи: ситуативні або особистісні. До ситуативних чинників, що негативно впливають на творчі можливості людини, відносяться: ліміт часу; стан стресу; стан підвищеної тривожності; бажання швидко знайти рішення; занадто сильна або занадто слабка мотивація; наявність фіксованої установки на конкретний спосіб вирішення (алгоритм); невпевненість у своїх силах, викликана попередніми невдачами; спосіб пред'явлення умов завдання, провокуючий невірний шлях вирішення.

До особистісних факторів, що негативно впливає на творчу діяльність, відносять: конформізм; невпевненість у собі (часто виступає наслідком загальної низької самооцінки); а також занадто сильну впевненість (самовпевненість); емоційну пригніченість і стійке домінування негативних емоцій; відсутність схильності до ризику; домінування мотивації уникнення невдачі над мотивацією прагнення до успіху; високу тривожність як особистісну рису [2]

М. А. Григор'єва виділяє такі умови стимуляції саморозвитку (пізнавальної потреби), як основи розвитку творчих здібностей студента:

- створення у студента високої самооцінки, «смаку успіху», впевненості у своїх силах;

- створення відповідного психологічного клімату на заняттях (і в сім'ї): доброзичливих взаємовідношень, позитивних емоцій;

- дотримання «права на помилку»;

- облік результатів індивідуальної творчої діяльності (кожен студент має свій «портфель» досягнень);

- перехід до обліку динаміки успіхів кожного, тобто порівняння нових успіхів студента з його минулими успіхами, а не порівняння один з одним;

- оптимальне поєднання фронтальних, групових, індивідуальних форм роботи;

- пізнання явищ і законів природи і суспільства на рівні сутностей [1].

Педагогічні умови виховання особистості студентів в навчально-виховному процесі розглядаються в контексті організації підготовки майбутніх фахівців.

По-перше, зміст навчального матеріалу має бути таким, щоб студенти вміли виходити за рамки зразка.

По-друге, сам процес навчання, спрямований на оволодіння цим матеріалом, повинен стимулювати розвиток творчих здібностей. Для цього рекомендується використовувати спеціально сконструйовані варіативні завдання, склад і структура яких орієнтовані на розвиток творчих здібностей. А також – створювати дієві мотиви, підводити студентів до самостійної постановці завдань. Необхідною умовою при цьому виступає забезпечення гуманного взаємодії педагога і студентів; забезпечення психологічного контакту між всіма членами групи, включаючи педагога.

Таким чином в навчальному процесі необхідно визначити методи навчання, які будуть сприяти уникненню вище зазначених негативних умов та факторів. Також до методів стимуляції творчості зазвичай відносять ті прийоми, що дозволяють більшою мірою використати інтуїцію. Такі методи сходять своїм корінням ще до сократичної бесіди, в якій важка проблема вирішувалася колективно за допомогою наведених запитань. Такі питання які учасники бесіди задавали автору ідеї. В даний час відома популярності набуває методика мозкового штурму А. Осборна. Зміст якої полягає в тому, що одна частина команди генерує ідеї із заборорою будь-якої критики, а інша частина команди пізніше оцінює реальну значимість цих ідей. Заборона критики дозволяє учасники бути більш вільним у вирішенні власних ідей позбуваючи його страху бути не прийнятим, осудженим і невідповідним до загального оточення.

Також існують різні методи, які навчають з'єднанню різнорідних прийомів, в наслідок чого можна побачити незнайоме в знайомому, і знайоме в незнайомому та інше. При використанні таких методик для розвитку творчого мислення обов'язково застосовувати принципи, засновані на зменшенні негативного впливу, що ускладнюють творчу діяльність. Позитивна тенденція розвитку творчості студентів буде відбуватися при умовах які забезпечать свободу їх інтуїції; формування у студентів впевненості в своїх силах; прагнення до самостійності, самоактуалізації; позитивні емоції; розвиток уяви та схильність до фантазування; формування чутливості до протиріч, вміння виявляти і свідомо формулювати їх. Не допускати формування конформістського мислення. Частіше

використовувати в навчанні завдання так званого відкритого типу, коли відсутнє одне правильне рішення, яке залишається знайти або тільки вгадати, навчання спеціальними евристичними прийомами вирішення завдань різного типу [2]

Що до евристичного методу навчання, необхідно зазначити, що він вимагає наступних умінь: аналізувати умови у відповідності до поставленого питання; перетворювати основні проблеми в ряд окремих, що підлеглі головній; проектувати план і етапи рішення; формулювати гіпотезу; синтезувати різні напрями пошуків; перевіряти рішення. При розробці відповідної системи навчальних завдань, можна досягнути розвитку вміння у студентів самостійного виконувати кожен з етапів завдання, що сприятиме розвитку творчої активності, творчої самостійності, творчої самоефективності. Процес творчого навчання повинен проходити поетапно. На першому етапі студент навчається бачити проблему, ставити питання до картини, документу, змісту, запропонованому педагогом; наступний етап – будувати доказ; робити висновки з представлених фактів; формується вміння висловлювати припущення [6].

Інший, досить популярний евристичний метод стимулювання творчої самореалізації учнів – це синектика (об'єднання різнорідних елементів), запропонована У. Гордоном в 1948 році, застосовується для стимулювання творчої активності, створює особливі умови, які стимулюють зародження та висування несподіваних і нестереотипних аналогій і асоціацій. Основний принцип методу синектики – зробити незнайоме знайомим, а звичне чужим, змінити сформований погляд на речі. Щоб не стопорити подальший пошук рішення при застосовуванні синектики, треба уникати передчасного чіткого формулювання проблеми (творче завдання). Обговорення повинно починатися не з власне завдання (проблеми), а з аналізу деяких загальних ознак який прояснює постановку проблеми, чіткіше її описує. Якщо рішення проблеми не відшукується, слід зробити повторний аналіз ситуації, яка викликала проблему, або уявити проблему як сукупність завдань.

Велика роль у висуненні ідей, їх відборі надається керівнику творчої групи, а саме його особистісним якостям і професійним вмінням. Він повинен уміти задавати питання, по необхідності коментувати та вставляти репліки із уточненням та роз'ясненням. Основним його завданням є створення обстановки, що стимулює активізації розумової діяльності. Таким чином, відповідне даному методу подолання стереотипів сприйняття і мислення,

пробудження уяви студентів у груповій роботі досягається за рахунок введення в процес рішення творчих завдань таких прийомів: особистісне уподібнення, при якому треба представити себе досліджуваним процесом; пряма аналогія – пошук процесів, структур, явищ що є схожими з абсолютно інших сфер; символічна аналогія або використання поетичних образів для формулювання завдань; фантастична аналогія, яка дозволяє запропонувати рішення, не рахуючись із законами природи. Все це сприяє формуванню у студентів власних уявлень про предмети і явища навколишнього світу, законах соціуму, міжособистісні відносини [6].

Наступним дієвим методом стимуляції творчості є метод проектів. Метод проектів тісно пов'язаний з проектною культурою, яка виникла як результат об'єднання двох напрямків в освіті: гуманітарно-мистецького та науково-технічного. Проектна культура є тією загальною формою освіти, в якій реалізується мистецтво планування, винахідництва, творення, виконання і оформлення. Опановуючи культуру проектування, студент привчається творчо мислити, самостійно плануючи свої дії, прогнозуючи можливі варіанти вирішення поставлених перед ним завдань, естетично реалізуючи засвоєні ним засоби і способи роботи. Культура проектування поступово входить у вузівську практики у вигляді проектних методів і проектних методик навчання [1].

Метод проектів – це система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості студентів, розвиток їх інтелектуальних і фізичних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей у процесі створення нового продукту що володіє об'єктивною і суб'єктивною новизною, який має практичну значимість під контролем керівника [6].

Ідеї педагогічної співпраці (форма викладання, на якій базуються альтернативні форми навчання) в даний час набула новий сенс у зв'язку з інтенсивним пошуком шляхів кардинального перетворення навчального процесу. Одним з таких напрямків можна назвати організацію спільної діяльності педагога і студентів у процесі навчання. Цей метод передбачає авторитетність викладача. Він повинен володіти не лише високим рівнем педагогічної майстерності, спеціальними навиками та вміннями, ораторськими, комунікативними здібностями, але і бути творчоактивною особистістю.

Величезне значення для розвитку творчих здібностей студентів має добре організована і систематизована дослідна робота студентів.

Навчально-дослідницька діяльність студентів – це можливість вирішення дослідницьких завдань, які особистісно значимі для студента, і при цьому сприяють формуванню нових знань [1].

Сміливість поглядів повинна протистояти сумнівам у виниклих ідеях, особливо на тлі критики з боку скептично налаштованих людей. Для творчої діяльності потрібні незалежність суджень, відсутність страху «виділитися з натовпу». Це положення знайшло підтвердження в дослідженні А. Г. Азарян (1983), який виявив, що ті учні, які вибирали при роботі над завданням звичайне рішення, відчували страх допустити якийсь поромак; ті ж учні, які вибирали оригінальне рішення, ризикували заради задоволення своєї цікавості. Характерним було те, що чим старше були учні, тим рідше вони вибирали нетривіальне рішення. Автор пов'язує це з тим, що набутий досвід гальмує прийняття оригінальних рішень в ситуації невизначеності. Неможна нехтувати важливістю мотиваційного фактору. Творчість проявляється тільки тоді, коли людина відчуває справжню пристрасть до того, чим займається, і націлена на саму справу, а не на можливі нагороди (Amabile, 1983). Рівень творчості зменшується, якщо є примусовий фактор в тому числі і примушення до навчання. Також негативний вплив має зavelика зосередженість на нагороді, що призводить до втрати внутрішньої зацікавленості у своїй діяльності.

Однією з особливостей творчої особистості є її здатність чинити опір ефекту «атмосфери» (Р. С. Вудвортс, С. Б. Селлс [Woodworth, Sells, 1935]). Виявлено категорію людей, які при вирішенні силогістичних завдань мали тенденцію формулювати або вибирати висновки, базуючись не на логічному аналізі змісту посилок, а на загальному враженні про їх характер («атмосфері»). Наприклад, ствердні посилки створюють атмосферу затвердження і спонукають випробуваного до вибору відповідного висновку, і навпаки, негативні посилки схиляють до вибору негативного висновку. Ю. З. Гільбух (1973) вказує на те, що опірність «атмосфері» посилок становить характерну рису творчої особистості з її незалежністю і критичністю мислення. О. Н. Гарнець та Ю. З. Гільбух (1979) виявили позитивний зв'язок опірності «атмосфері» посилок з гнучкістю мислення і відповідно негативний

зв'язок з ригідністю мислення. В свою чергу гнучкість мислення пов'язана зі схильністю до творчих видів роботи, інтелектуальністю і активністю [3, с. 205].

Висновки. Успішне вирішення поставленої проблеми дасть можливість організувати навчання майбутніх учителів образотворчого мистецтва таким чином, щоб якомога ширше розкрити їх творчий потенціал, стимулювати їх самоактуалізацію. Врахування об'єктивних та суб'єктивних факторів впливу на особистість в процесі навчання дозволить уникнути помилок, що можуть негативно сказатись на особистість студента, його внутрішні переживання які можуть блокувати вияв художньо-творчу та педагогічно-творчу діяльності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Григорьева М. А. Пути повышения качества воспитания творческой личности студента в процессы изучения иностранного языка / М. А. Григорьева // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: педагогика, психология. – 2013. – №3 (14). – С.77–79.
2. Данилова В. Л. Практическое обучение решению творческих задач в США / В. Л. Данилова. // Вопросы психологии. – 976. – 4. – С.160–169.
3. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – Питер СПб.; 2009 – 434 с.
4. Красота и мозг. Биологические аспекты эстетики: Пер. с англ. / Под ред. И. Ренчлера, Б. Херцбергер, Д. Эпштейна. – М.: Мир, 1995. – 335 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с. (Мастера психологии).
6. Шишкова М.Г. Эвристическое обучение как метод ориентирования на творческую самореализацию учащихся профессиональных училищ / М.Г. Шишкова. // Вестник КрасГАУ. – 2011. – №7. – С. 230–234.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Гусева Катерина Василівна – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винничанка, викладач кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винничанка.

Наукові інтереси: психологічні та соціокультурні механізми створення художнього образу; розвиток творчої особистості; педагогічна та художня творчість.